

Neglected citizenship skills in Iran
primary schools curriculum

Mahmood Bodaghian, Faezeh Nateghy

¹MA graduate of education philosophy history, Islamic Azad University, Arak, Iran²Education sciences Assistant professor, Arak, Islamic Azad University, Arak, Iran

Abstract

The purpose of recent research was to recognize neglected citizenship skills in Iran primary schools curriculum from Khomein teachers' and experts' views. The population of this descriptive- survey research included 368 Khomein primary school educational teachers and experts (364 teachers, 4 primary school educational experts). The members of the sampling included all the experts because there were a few experts. The criterion sampling method was used for the experts. 196 teachers were selected by using Morgan table and the cluster random sampling method. The measure instruments of the research- made questionnaire included 39 questions of the closed ended which contained the personal, social, cultural, economic, political dimensions of citizenship education. The questionnaire validity was estimated 0.77 based on Cronach alpha and the face and content validity was used to determine the research instruments validity; Data analysis was done by using descriptive statistics (percentage, mean, standard division) and in inference statistics (Leven's test, and t-test of the single sample). The research results showed none of the citizenship skills dimensions did not reflect in the primary school books desirably. Almost all skills have the same degree of attention. But the personal and political dimensions contained less emphasis and the cultural and social dimensions included nearly more attention in editing the educational books. Also the results showed the least attention of the primary schools books was the following citizenship skills; social skills "knowing the relative relationships and participant ability in the society (mean= 3.73)", personal skills "development ways of good excitements and emotions control (mean= 3.38)", cultural skills "using ability of information and communication technology in the basic level (mean= 3.44)", economical skills "being familiar with the production process, distribution and consumption of some goods (mean= 3.46)", and political citizenship skills "respect to society servants (mean= 3.42)". In regard to the recent research findings, it is important to review the primary school curriculum context.

Keywords: curriculum, primary school, neglected, citizenship skills

مهارت‌های شهروندی مغفول در برنامه درسی دوره
ابتدایی ایران

محمود بداقیان، فائزه ناطقی*

^۱دانش آموخته کارشناسی ارشد تاریخ فلسفه آموزش و پرورش، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران
^۲استادیار گروه علوم تربیتی، واحد اراک، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران

چکیده

هدف پژوهش حاضر شناسایی مهارت‌های شهروندی مغفول در برنامه درسی دوره ابتدایی ایران از دیدگاه کارشناسان و معلمان شهرخمین بود. این پژوهش به صورت توصیفی پیمایشی انجام پذیرفت. جامعه آماری پژوهش را آموزگاران و کارشناسان آموزشی دوره ابتدایی شهرستان خمین تشکیل داد (جمعاً ۳۶۸ نفر ۳۶۴ نفر آموزگار و ۴ نفر کارشناس آموزشی دوره ابتدایی). در ارتباط با انتخاب اعضای نمونه با توجه به تعداد کم کارشناسان آموزشی تمامی آنها به عنوان نمونه در نظر گرفته شدند؛ یعنی در ارتباط با آنها از روش تمام شماری بهره گرفته شد و در ارتباط با آموزگاران با استفاده از جدول مورگان ۱۹۶ نفر آنها به روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای انتخاب شدند. ابزار اندازه‌گیری پرسشنامه محقق ساخته شامل ۳۹ گویه بسته پاسخ بود که بعد فردی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی تربیت شهروندی را در بر گرفت. اعتبار پرسشنامه بر اساس ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷۷ برآورد گردید و برای تعیین روایی ابزار پژوهش از روایی محتوایی و صوری استفاده شد؛ تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از آمار توصیفی (درصد، میانگین، انحراف معیار) و آمار استنباطی (آزمون لون و آزمون تی تک نمونه‌ای) صورت گرفت. یافته‌های پژوهش نشان داد که هیچ یک از ابعاد مهارت‌های شهروندی به نحو مطلوبی در کتاب‌های دوره ابتدایی بازتاب نداشته است. گرچه تقریباً تمامی مهارت‌ها در یک درجه توجه قرار دارد، اما ب طور نسبی ابعاد فردی و سیاسی به ترتیب شامل تأکید کمتر و ابعاد فرهنگی و اجتماعی دارای توجه نسبتاً بیشتری در تدوین کتب درسی دوره ابتدایی بوده‌اند. همچنین نتایج نشان داد که کمترین توجه کتاب‌های دوره ابتدایی مربوط به مهارت‌های شهروندی زیر است: در زمینه مهارت‌های اجتماعی «شناخت روابط خویشاوندی و توان مشارکت در جامعه (با میانگین ۳/۷۳)»، در ارتباط با مهارت‌های فردی «راه‌های توسعه هیجانات خوب و کنترل عواطف (با میانگین ۳/۳۸)»، در ارتباط با مهارت‌های فرهنگی «توان استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات در سطح مقدماتی (با میانگین ۳/۴۴)»، در ارتباط با مهارت‌های اقتصادی «آشنایی با فرایند تولید، توزیع و مصرف برخی کالاها (با میانگین ۳/۴۶)» و در ارتباط با مهارت‌های شهروندی سیاسی «احترام به خدمت‌گزاران جامعه (با میانگین ۳/۴۲)». با توجه به یافته‌های پژوهش حاضر بازنگری در محتوای برنامه درسی دوره ابتدایی در راستای میزان توجه به مهارت‌های شهروندی ضروری به شمار می‌رود.

واژگان کلیدی: برنامه درسی، دوره ابتدایی، مغفول، مهارت‌های شهروندی

مقدمه

جامعه‌های گوناگون محلی و ملی و جهانی نیست، بلکه به معنای مشارکت فعال در زندگی اجتماعی و نهادهای جمعی نیز هست (Lotfabadi, 2005).

مفهوم شهروندی تا حد زیادی به شرایط کشور خاص و جامعه ویژه وابسته است و هر فرهنگی نیز شهروند ویژه خود را می‌طلبد. شهروندی برای اکثر کشورها به معنای مشارکت مدنی و ارتباط با شبکه‌های اجتماعی مانند نشست‌ها و انجمن‌ها، گروه‌ها، سازمان‌ها است. البته با کمی اغماض می‌توان گفت، شهروندی مقوله‌ای است مرتبط با نحوه عملکرد افراد به گونه‌ای که آنها قادر باشند در یک جامعه مردم سالار، محیط خود و محیط اجتماعی افراد دیگر را به شیوه‌ای مثبت و برجسته متأثر سازند (Mohseni, 2010).

مارکس (Marx)، دورکیم (Durkheim)، پارسونز (Parsons)، مارشال (Marshall) و هابرماس (Habermas) از جمله نظریه پردازان مطرح در زمینه شهروندی محسوب می‌گردند. خطوط اصلی و شالوده تئوری مارکس در ارتباط با شهروندی را می‌توان در محورهای زیر یافت: ۱. شهروندی با عضویت اجتماعی و مشارکت سیاسی در جامعه مدنی به هم گره خورده است. ۲. بدون تحول و دگرگونی‌های انقلابی در قالب‌های حقوقی و سیاسی جامعه مدنی، امکان تحقق شهروندی فراهم نیست. از دیدگاه دورکیم شهروندی نوعی عضویت اجتماعی در جامعه شهری مدرن (جامعه دستخوش سنت زدایی، جامعه عرفی و دنیوی شده) است؛ شهروندی جایگزین و جانشین مدرن دین سنتی است؛ شهروندی، نوعی تعهد سیاسی عرفی و دنیوی مدرن است؛ شهروندی نوعی چهارچوب اخلاقی در دل یک هستی اجتماعی بزرگتر به نام انسانیت است (Aghazadeh, 2006). از دیدگاه پارسونز (Parsons)، مهمترین ارزش‌هایی که باعث تقویت دموکراسی و بسط فرهنگ شهروندی در جامعه می‌گردد، برخوردار بودن از روحیه عقلانی، انتقادی، دانش علمی و احترام به قانون است (Sharapor, 2008).

از دیدگاه مارشال (Marshall)، شهروندی مدرن، از سه نوع حقوق اساسی تشکیل می‌شود: حقوق مدنی، حقوق اجتماعی و حقوق سیاسی. این حقوق طی سه قرن شکل گرفته است.

یکی از زمینه‌هایی که به ویژه در دهه اخیر در بسیاری از مجامع علمی بین‌المللی در زمینه تعلیم و تربیت از جایگاه ویژه‌ای برخوردار شده و دامنه مباحثات و پژوهش‌ها در آن به طور فزاینده‌ای در حال گسترش است، مقوله آموزش مهارت‌های شهروندی است.

بی‌گمان می‌توان گفت که فلسفه تشکیل هر نهاد یا سازمانی پاسخ‌گویی به نیاز یا نیازهای معینی است و نظام آموزشی و پرورش نیز از آن رو شکل یافته و قوام گرفته است که شهروندانی مؤثر و مطلوب را متناسب با نیازها و ارزش‌های اجتماعی تربیت و تحویل جامعه نماید. دستیابی به اهداف گوناگون در عرصه‌های زندگی، تحصیل و کار و مدیریت موفق و چالش‌های بسیاری که در این عرصه‌ها رخ می‌نمایند، مستلزم برخورداری از خصایص و مهارت‌های مطلوب شهروندی است. همچنین، این موضوع در پیشگیری از بسیاری از انحرافات و آسیب‌های اجتماعی که مانعی برای رشد توسعه جامعه محسوب می‌شوند، مربوط و حائز اهمیت است (Kaveh, Darabi, Nazari & Tabatabaeih, 2011). شهروندی زائیده زیستن در دنیای معاصر است (2000 Parker). شهروند بودن به معنای برخورداری از حق رای و تصدی منصب سیاسی، بهره‌مندی از برابری در برابر قانون و استحقاق بهره برداری از مزایا و خدمات مختلف حکومتی است. علاوه بر این، شهروند بودن مستلزم داشتن تعهداتی مانند پیروی از قانون، پرداخت مالیات و دفاع از کشور در شرایط حاد است. شهروندان ضمن این که از حقوقی برخوردارند، باید وظایفی نیز که از آن موقعیت برمی‌خیزد را به عهده بگیرند (Prior, 2006). یک شهروند خوب باید مستقل و فروتن باشد (Johen & Patrick, 2007). استهلی (Hammett & Staeheli, 2011) احترام گذاشتن را مفهومی اساسی در تربیت شهروندی می‌دانند. سولیس (Solis, 2010) معتقد است آگاه سازی افراد جامعه با اثرات جهانی شدن هدف نهایی تربیت شهروندی است.

نورد وارن (Nord Warren, 2001) بر این باور است که شهروندی فعال و مسؤولانه فقط به معنای تعلق به

سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، درک نیازها و نگرش‌های دیگران، رفتار متعهدانه را مد نظر قرار می‌دهند. (Hoseni Mahr, seaf naraghi, nadeari, shareatmadary, 2011).

در ارتباط با ابعاد شهروندی، کوگان، گراسمن و لیو (Coghan, Grossman & Leau) در تحلیل شهروندی، چهار بعد فردی، اجتماعی، مکانی و زمانی را ذکر نموده‌اند. بعد فردی شهروندی، بر گسترش توانایی فردی و تعهد نسبت به اصول اخلاقی و رفتاری تأکید دارد که به لحاظ فردی و اجتماعی، توسط خصلت‌های ذهنی و فکری، عشق و علاقه و عمل مشخص می‌شود. بعد اجتماعی شهروندی مشخص می‌کند که شهروندان باید قادر باشند که در شرایط و موقعیت‌های مختلف نیز فعالیت کنند و کنش متقابل داشته باشند. آنها باید قادر باشند در مباحثات و مذاکرات به منظور مشارکت در زندگی عمومی و فائق آمدن بر مسائل و مشکلاتی که به طور فردی با آن مواجه می‌گردند، با دیگران گفتگو کنند. در بعد مکانی، هر فرد فراتر از خود و جامعه پیرامونی، در حیطه چند جامعه محلی، ناحیه‌ای، ملی و چند فرهنگی عمل می‌کند. بعد زمانی شهروندی بر این موضوع تأکید دارد که شهروندان نباید خود را خیلی در زمان محدود کنند و از تحلیل گذشته و آینده غافل بمانند. سیرز و هبرت (Ceres & Hebert) در تحلیل ابعاد شهروندی دیدگاه دیگری را بیان می‌کنند. آنها ابعاد شهروندی را عبارت می‌دانند از: ۱- بعد مدنی شهروندی؛ ۲- بعد سیاسی شهروندی؛ ۳- بعد اجتماعی - اقتصادی شهروندی، ۴- بعد فرهنگی شهروندی

بعد مدنی شهروندی، عواملی نظیر آزادی در گفتار، برابری در مقابل قانون، آزادی در تعاملات و ارتباطات به معنای عام و همچنین جریان آزادانه دسترسی به اطلاعات را شامل می‌شود. بعد سیاسی شهروندی به حقوق و وظایف سیاسی اشاره دارد. بعد اجتماعی - اقتصادی شهروندی به ارتباط بین افراد در یک موقعیت اجتماعی و همچنین به مشارکت در یک فضای باز سیاسی اشاره دارد. بعد فرهنگی به آگاهی از میراث عمومی فرهنگی اشاره دارد (Fathi Nick and, Vajargah & Chokadeh, 1998). (Heldon, 2002,

حقوق مدنی، نخستین حقی است که در جامعه به وجود آمده است، حقوق مدنی عبارت از حقی است که امکان تملک دارایی‌ها، التزام به قرار دادها، آزادی‌های حزبی و آزادی فکر و اندیشه را فراهم می‌کند. حقوق سیاسی که امکان مشارکت مردم را در تصمیمات عمومی کشور با تشکیل احزاب سیاسی و برگزاری انتخابات فراهم می‌کند حقوق اجتماعی، عبارت از حقوقی است که امکانات رفاهی حمایتی از فرد و خانواده‌های آسیب پذیر را به منظور ایجاد تعادل در زندگی رفاهی آنها فراهم می‌آورد. حقوق اجتماعی شامل کمک‌های مالی و رفاهی به افراد کهنسال معلول و افراد و خانواده‌های بی کار و ایجاد شرایط مساوی بهره‌مندی امکانات آموزشی، مسکن و سلامتی برای همه اعضای جامعه است. (Ameil, 2001) مبنای نظری نظریه شهروندی هابرماس (Habermas)، را موارد ذیل تشکیل می‌دهد: ۱- شمول گرا سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اخلاقی و حقوقی فراگیر (حقوق بشر و حاکمیت عموم و شهروندی)، ۲- استعداد ذاتی و ریشه دار واحد عقل بشر (عقلانیت و اخلاق ارتباطی)، ۳- احساس مسؤلیت اخلاقی و التزام مشارکت سیاسی برابر همگانی (وظیفه و حقوق شهروندی)، ۴- هدف ضروری واحد عقلانیت و اخلاق ارتباطی (تفاهم، توافق و اجماع)، ۵- تضمین نهادی ساختاری تحقق عقلانیت، اخلاق، حقوق و سیاست ارتباطی (دموکراسی رایزنامه تأملی، مشارکتی و انتقادی) (Manocharei & Neghati Hoseani, 2005).

صاحب نظران مختلف با توجه به نوع نگاه خود مؤلفه‌های مختلفی را برای شهروندی در نظر می‌گیرند. مینکلر (Minkler, 1998)، احساس تعهد، احساس برابری، کنجکاوی و ترقی طلبی، اطاعت از قانون، توجه به نفع عمومی، مشارکت و غیره را از جمله مؤلفه‌های اساسی شهروندی می‌داند. توماس اس دی (Tomas SD, 2004) آراستگی شخصی، مشارکت، تعاون، همکاری و دانایی محوری، لیو، (Liv, 2004)، دانش محوری در سطح محلی، ملی و جهانی، سخت کوشی، وطن دوستی، تبعیت از قانون، نوع دوستی، مشارکت و سامرز، (Summers, 2000)، تفکر انتقادی، توجه به نفع عمومی، مشارکت در زمینه‌های

دوره مورد توجه بوده است. متون درسی از تأکید و توجه برمفهوم تعارض اجتناب کرده، مسأله حل تعارضات را بسیار کم مورد توجه قرار داده‌اند. مفهوم تنوع و تکرر بیشتر از چشم انداز اطلاع رسانی مورد توجه بوده و فرصت‌های کمی به تفکر انتقادی اختصاص یافته است. بر اساس نتایج مطالعه ریوالی (Rivelli, 2010) در دو استان پادووا و بولزانو ایتالیا، ۴۹/۵٪ دانش‌آموزان از کمک مدارس برای رشد آگاهی‌های سیاسی و مدنی‌شان رضایت ندارند. تنها ۲۰٪ دانش‌آموزان درس‌هایی پراکنده در رابطه با تربیت شهروندی می‌گذرانند. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که سطح علائق و دانش سیاسی - مدنی دانش‌آموزان همبستگی قوی با آنچه که در برنامه‌های درسی ارائه می‌شود، دارد. در پیمایشی که توسط اتحادیه اروپا در سال ۲۰۱۲ صورت پذیرفت، ابعاد مختلف آموزش شهروندی در مدارس اروپا بررسی شد. مهمترین نتایج حاکی از آن است که سه رویکرد نسبت به آموزش شهروندی وجود دارد که عبارتند از آموزش اجباری به عنوان درس، فعالیت فوق برنامه و آموزش به صورت ضمنی. مهارت‌های شهروندی در دوره ابتدایی بیشتر به عنوان یک موضوع میان برنامه یا ضمنی و در دوره متوسطه در بیش از نیمی از کشورهای اروپایی به صورت موضوعی جداگانه آموزش داده می‌شود. این آموزش‌ها تنها به شکل نظری صورت نمی‌پذیرد، بلکه آموزش‌های عملی در موضوعات مربوط به سواد سیاسی، دموکراسی، حقوق بشر و عملکرد نهادهای سیاسی استفاده می‌شود. به طور کلی در تمام کشورهای اروپایی توافق در مورد آموزش ارزش‌های مدنی وجود دارد و در نهایت تقریباً همه کشورها به ترویج مشارکت فعال دانش‌آموزان در مدرسه یا جوامع بزرگتر اتفاق نظر دارند. جمالی تازه کند، طالب زاده نوبریان، ابوالقاسمی، (Jamali Taze kand, Talebzadeh Nobarian, Abolghsemi, 2013) در پژوهشی به بررسی میزان توجه به مؤلفه‌های تربیت شهروندی یعنی دانش، مهارت و نگرش‌های شهروندی در کتاب‌های درسی علوم اجتماعی دوره متوسطه پرداخته‌اند. نتایج حاصل از این تحقیق بیانگر آن است که از مجموع ۳۱۹۴ واحد ضبط شمارش شده، ۲۴۸ واحد به دانش شهروندی، ۹۹ واحد به مهارت شهروندی و ۱۰۳ واحد به نگرش شهروندی

ویژگی شهروندان کارآمد برای قرن بیست و یکم را این گونه وصف می‌کند: به همکاری مداوم با هم می‌پردازند، اصول عدالت اجتماعی را برای هدایت اعمال خود تدوین می‌نمایند، به روش انتقادی و نظام‌مند تفکر می‌کنند، از اختلافات فرهنگی استقبال می‌کنند و از آن چیز یاد می‌گیرند، مسائل جهانی و بین‌المللی را بررسی و ارزیابی می‌کنند، اختلافات را بدون خشونت حل می‌کنند، سبک زندگی خود را برای محافظت از محیط زیست تغییر می‌دهند، حقوق بشر را شناخته و نسبت به رعایت آن اقدام می‌کنند، شهادت ساختن آینده متعادل را دارند و در امور سیاسی به طور دموکراتیک مشارکت می‌کنند (MojalalChoygholo, 2008) نیکولاکاکی، (Nikolakaki, 2008) در مقاله پژوهشی خود با عنوان «آموزش شهروندی انتقادی - تأملی» می‌نویسد، آموزش شهروندی انتقادی - تأملی یک ضرورت غیر قابل انکار برای مقابله خروجی‌های نظام‌های آموزشی در مقابل شرایط حادث شده در قرن بیست و یکم است، این آموزش مسائل واقعی جامعه را بررسی می‌نماید و هدف آموزش شهروندی انتقادی - تأملی تربیت شهروندی انتقادی - فعال است که تمایل به پیشبرد عدالت اجتماعی و رفع بی‌عدالتی دارد. پژوهشی به وسیله زو، (xu, 2009)، به مطالعه پیرامون رابطه میان آموزش مدرسه‌ای و ویژگی‌های دموکراتیک دانش‌آموزان دوره متوسطه در پکن پرداخته است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که نگرش‌های دموکراتیک دانش‌آموزان در مدارس متوسطه پکن روی هم رفته مطلوب است. با این وجود فراگیران هنوز فاقد دانش و مهارت‌های دموکراتیک هستند. کولادو و آخورا (Colado & axura, 2006) به تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی اسپانیا در رابطه با مؤلفه‌های تربیت شهروندی دموکراتیک پرداخته‌اند. نتایج این تحقیق نشان داد که درخصوص مؤلفه مسؤولیت پذیری، به ویژگی‌هایی همچون عادات، قوانین ومقررات، الزامات و اطاعت از قوانین راهنمایی و رانندگی تأکید ویژه‌ای مشاهده می‌شود، اما توجه کمی برمسؤولیت پذیری و مراقبت و دل مشغولی نسبت به دیگران صورت گرفته است. به مهارت‌های فکورانه و انتقادی نسبتاً توجهی سطحی شده است. مؤلفه مشارکت فعال در محتوای این

آموزشی دوره ابتدایی بر مبنای مؤلفه‌های آموزش جهانی؛ محتوای کتاب‌های درسی را بر اساس میزان توجه به آموزش شهروندی، آموزش سلامت، آموزش چند فرهنگی، آموزش محیط زیست و آموزش حقوق بشر، صلح و برابری مورد تحلیل قرار دادند. نتایج این تحقیق نشان داد که در محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی به مؤلفه آموزش سلامت بیشترین میزان توجه و به آموزش شهروندی، آموزش چند فرهنگی و آموزش محیط زیست تقریباً به یک نسبت پرداخته شده است و به آموزش صلح و برابری کمترین توجه شده است. یاور، کشتی آرای و احمدی (Ahmadi, 2013 & Yavari, Keshtiar, 2013) طی پژوهشی به تدوین اهداف برنامه درسی در دوره متوسطه با تأکید بر تربیت شهروندی پرداخته‌اند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که متأسفانه رویکرد تربیت شهروندی غالب در نظام آموزش متوسطه فعلی، رویکرد منفعل بوده و در عمل به تمام مؤلفه‌های تربیت شهروندی دانش‌آموزان متوسطه، توجه همه جانبه و لازم نشده است و در دیدگاه مسؤولین نظام آموزشی کشور و برنامه ریزان درسی و در نتیجه محتوای کتب درسی، توازن منطقی و توازن بین حقوق شهروندی و تکالیف شهروندی وجود ندارد. در کل نتایج تحقیقات مرور شده نشان می‌دهد که ابعاد شهروندی عبارتند از بعد اجتماعی، سیاسی، فردی، فرهنگی و اقتصادی و پاره‌ای از ویژگی‌های شهروند مطلوب در ابعاد مختلف شهروندی عبارت است از مسؤولیت پذیری، توانایی به دست آوردن اطلاعات، اعتماد به نفس، سلامت جسمی، آراستگی شخصی، اطمینان و جرات ورزی برای فراکنشی عمل کردن، بردباری در خصوص تفاوت‌های فرهنگی، احترام به تنوع و تکرر فرهنگی، مشارکت با افراد جامعه، علاقه و نگرانی نسبت به رفاه و آسایش دیگران، مراقبت از منابع عمومی مادی و اجتماعی، صرفه جویی و دوری از اسراف، سواد سیاسی، دفاع از حقوق بشر است. همچنین با توجه به تحقیقات داخلی صورت گرفته باید اذعان داشت که متأسفانه رویکرد تربیت شهروندی غالب در نظام آموزشی کشور، رویکرد منفعل بوده و در عمل به تمام مؤلفه‌های تربیت شهروندی توجه همه جانبه و لازم نشده و ضعف برنامه درسی فعلی از لحاظ توان ایجاد مهارت‌های تربیت

اختصاص دارد. این در حالی است که هر ۱۰۳ مهارت شهروندی و شاخص‌های مربوط به مؤلفه‌های تحقیق به صورت نا متوازن مورد توجه قرار گرفته و کتاب‌های درسی نیز به یک نسبت به مؤلفه‌های شهروندی نپرداخته‌اند. صباغی و سعادت‌مند (Sabaghi & Sadatmand, 2013) طی مقاله‌ای به بررسی میزان اثر بخشی مؤلفه‌های ارزش‌های شهروندی در برنامه درسی دوره ابتدایی پرداخته‌اند. یافته‌های این پژوهش آمده است که میانگین نمره اثربخشی ارزش‌های شهروندی در زمینه مسؤولیت پذیری ۳/۹۹، احترام به حقوق دیگران ۳/۸۹، میهن دوستی ۳/۸۵ و نظم بخشی ۳/۸۱ بوده است و بیشترین میزان اثر بخشی را مسؤولیت پذیری با میانگین ۳/۹۹ و کمترین را نظم شخصی با میانگین ۳/۸۱ به خود اختصاص داده‌اند. منوچهری (Manocheari, 2007) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «بررسی مقایسه‌ای محتوای کتب درسی دوره ابتدایی با ویژگی‌های شهروند جهانی در سال تحصیلی ۸۶-۸۵» به تحلیل و بررسی موضوع تحقیق پرداخته است. در پایان نتیجه گرفته است که کتاب‌های درسی مورد نظر به صورت ناقص و گذرا به آموزش ویژگی‌های شهروند جهانی پرداخته است. در این کتاب‌ها به آموزش مؤلفه‌های مهمی چون تعهد برای مبارزه با بی عدالتی و نابرابری، احساس هویت و اعتماد به نفس، احترام به انسان‌ها و چیزها، صلح، جهانی شدن و وابستگی متقابل، علاقه به محیط زیست و تعهد برای توسعه پایدار، بسیار کم توجه شده است. مجلل چپقلو (Mogalal chepeghlo, 2008) در مقاله‌ای به تحلیل برنامه درسی اجرا شده در دوره ابتدایی نظام آموزشی جمهوری اسلامی ایران از بعد تربیت شهروندی پرداخته است. یافته‌ها نشانگر این بود که مقوله‌های تربیت شهروندی به صورت متعادل و متوازن در محتوای کتب درسی توزیع نشده و فعالیت‌های یاددهی یادگیری انجام شده توسط معلمان در ارتقای رفتارهای شهروندی از حد متوسط پایین‌تر بوده و طراحی و اجرای برنامه‌های مکمل برنامه درسی تربیت شهروندی در مدارس ابتدایی در حد قابل قبول است. محمدجانی، سعادت‌مند و کشتی آرای (Mohamadgani, sadatmand & keshtiar, 2013) در پژوهشی تحت عنوان تحلیل محتوای کتاب‌های

معلمان به کمک جدول کرجسی و مورگان تعداد ۱۹۶ نفر نمونه برای این پژوهش معین گردید که این نمونه به صورت تصادفی خوشه‌ای انتخاب شدند. بنا براین ۲۰۰ نفر به عنوان نمونه در تحقیق حاضر مشارکت داشته و به سؤالات پاسخ دادند. در این پژوهش به منظور گردآوری داده‌ها از ابزار پرسشنامه استفاده شده است. این پرسشنامه محقق ساخته است که پاسخ به آن مهارت‌های مغفول در پنج بعد مهارت‌های شهروندی را در برنامه درسی دوره ابتدایی ایران مشخص می‌سازد، به منظور دستیابی به مؤلفه‌های سازنده ی هرکدام از طبقات مهارت‌ها که برای دانش‌آموز دوره ابتدایی ایران آموختن آنها یک ضرورت باشد، از اهداف تفصیلی برنامه درسی دوره ابتدایی درج شده در سند برنامه درسی ملی بهره گرفته شد؛ اهداف تفصیلی دوره‌های تحصیلی به گونه‌ای سازمان یافته و منسجم و بر مبنای نیازها، تمایلات و انتظارات و توانمندی‌های متریبان به منظور تحقق اهداف برنامه درسی ملی تدوین شده است؛ در قالب این اهداف به تمامی مهارت‌های مورد لزوم تربیت شهروندی در ابعاد مختلف در قالب پنج عنصر و چهار عرصه ارتباط با خود، خداوند، خلق و خلقت پرداخته شده است؛ به این ترتیب یک پرسشنامه با ۳۹ گویه ساخته شد که روایی آن مورد تأیید متخصصان قرار گرفت و ضریب پایایی آن نیز ۰.۷۷ محاسبه گردید که نشانگر اطمینان بخش بودن و ثبات بالای پرسشنامه است. پرسشنامه میان اعضای نمونه تحقیق (۱۹۶ نفر آموزگار و ۴ نفر کارشناس آموزشی) توزیع و در ارتباط با کلیت کار و گویه‌ها برای ایشان توضیحات لازم عنوان شد و تمامی پاسخ‌گویان با دقت به پرسشنامه پاسخ دادند. در این پژوهش به منظور پاسخ به پرسش‌های پژوهش از آمار توصیفی و استنباطی (آزمون فریدمن و تی تک نمونه‌ای) به کمک نرم افزار (Spss) نسخه ۱۸ بهره گرفته شد.

یافته‌های پژوهش

پاسخ به پرسش پژوهشی اول: مهارت‌های بعداجتماعی تربیت شهروندی مغفول در برنامه درسی دوره ابتدایی از دیدگاه معلمان و کارشناسان کدامند؟ یافته‌های آزمون تی یک نمونه‌ای درج شده در جدول شماره ۱ گواه بر رد فرض صفر در سطح خطای ۰.۰۱ در

شهروندی در ابعاد فردی، فرهنگی و به خصوص بعد سیاسی احساس می‌شود. این درحالی است که با توجه به تحولات فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی که به تازگی ایجاد شده است مانند مهاجرت‌های گسترده، افزایش دانش عمومی کودکان، حاکمیت رسانه‌ها، ارتباطات دیداری - شنیداری، افزایش تقاضای جامعه و خانواده از مدرسه، لزوم توجه بیشتر به تربیت سیاسی - مذهبی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بیش از پیش احساس می‌شود؛ بنا براین یک شهروند باید متناسب با نیازهایش در ابعاد مختلف شهروندی (اجتماعی، فردی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی) مورد تربیت قرار گیرد. لذا در بازنگری برنامه‌های درسی این ابعاد باید به گونه‌ای جدی‌تر مورد توجه قرار گرفته و توسعه اخلاق، ایجاد حس تعهد شهروندی، توسعه ی نظام ارزشی، ملی، دینی و انسانی دانش‌آموزان ایرانی مهمترین وظیفه آموزش و پرورش قلمداد شود و تقویت مهارت‌های شهروندی از راه درست اندیشیدن نه تنها در برنامه درسی خاصی مثل علوم اجتماعی یا ادبیات بلکه به عنوان بخشی جدایی ناپذیر از برنامه درسی همه دروس دوره ابتدایی نمود یابد. از آنجا که در طراحی وضع مطلوب برنامه‌های تربیتی، تحلیل و توصیف شرایط موجود بسیار حائز اهمیت است، پژوهش حاضر بر آن است که تا حد امکان تصویر مناسبی از وضعیت فعلی برنامه درسی دوره ابتدایی را از نظر پرداختن به ابعاد تربیت شهروندی ترسیم نماید تا برنامه ریزی‌های آتی در این زمینه، اصولی‌تر صورت گیرند به ویژه که در حال حاضر برنامه ریزان کلان کشور در حال تدوین برنامه‌های درسی همسو با اهداف برنامه درسی ملی هستند، تحقیق حاضر و مانند آن می‌تواند بسیار مثر ثمر قرار گیرند. لذا پژوهش حاضر به منظور شناسایی مهارت‌های شهروندی مورد نیاز دانش‌آموزان مغفول واقع شده در برنامه درسی دوره ابتدایی انجام شده است.

روش پژوهش

تحقیق حاضر از نوع تحقیقات کاربردی بوده و از نظر شیوه اجرا توصیفی - پیمایشی است. جامعه آماری مورد مطالعه را معلمان ابتدایی و کارشناسان آموزش دوره ابتدایی شهر خمین در سال ۱۳۹۳ جمعاً ۳۶۸ نفر (۳۶۴ نفر معلم و ۴ نفر کارشناس) تشکیل داد. به منظور نمونه‌گیری از

مهارت‌های شهروندی مغفول در برنامه درسی... / ۷

تربیت شهروندی مغفول در برنامه درسی دوره ابتدایی از دیدگاه معلمان و کارشناسان کدامند؟

یافته‌های آزمون تی یک نمونه‌ای در ج شده در جدول شماره ۳ گواه بر رد فرض صفر در سطح خطای ۰.۰۱ در ارتباط با تمامی مهارت‌ها به استثنای مهارت «آگاهی از نقش انسان در حفظ محیط زیست» و «آگاهی از نمادهای ملی» است با توجه به این نتیجه و میانگین حاصل از پاسخ‌گویی به گویه‌های مربوط به این بعد از مهارت‌های شهروندی می‌توان نتیجه که به همه مهارت‌ها به جز مهارت «آگاهی از نمادهای ملی» کمتر از زیاد توجه شده که این اختلاف‌های موجود در ارتباط با تمامی این مهارت‌ها به جز «آگاهی از نقش انسان در حفظ محیط زیست» و «آگاهی از نمادهای ملی» معنادار است که این نتیجه بیانگر آن است که در میان مهارت‌های بعد فرهنگی آموزش شهروندی تنها نسبت به مهارت‌های «آگاهی از نقش انسان در حفظ محیط زیست» و «آگاهی از نمادهای ملی» توجه مناسبی شده و با توجه به مختلف‌العلامت بودن حدود بالا و پایین آزمون، نمره این متغیرها نزدیک به ۴ (زیاد) است.

ارتباط با تمامی مهارت‌ها به استثنای مهارت «ایجاد علاقه به والدین» و «توان دوستی با خلق خدا» است.

با توجه به این نتیجه و میانگین حاصل از پاسخ‌گویی به گویه‌های مربوط به این بعد از مهارت‌های شهروندی می‌توان نتیجه گرفت که به همه مهارت‌ها کمتر از زیاد توجه شده که این اختلاف در ارتباط با تمامی این مهارت‌ها به جز «ایجاد علاقه به والدین» و «توان دوستی با خلق خدا» معنادار است.

یافته‌های آزمون تی یک نمونه‌ای در ج شده در جدول شماره ۲، گواه بر رد فرض صفر در سطح خطای ۰.۰۱ در ارتباط با تمامی مهارت‌ها به استثنای مهارت «ارزش قائل بودن برای علم و دانش» است با توجه به این نتیجه و میانگین حاصل از پاسخ‌گویی به گویه‌های مربوط به این بعد از مهارت‌های شهروندی می‌توان نتیجه گرفت که به همه مهارت‌ها کمتر از زیاد توجه شده که این اختلاف در ارتباط با تمامی این مهارت‌ها به جز ارزش قائل بودن برای علم و دانش معنادار است.

پاسخ به پرسش پژوهشی سوم: مهارت‌های بعد فرهنگی

جدول ۱ - آزمون تی یک نمونه‌ای مهارت‌های شهروندی اجتماعی

برای مقدار تست ۴ (زیاد)							
حد پایین	حد بالا	اختلاف میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	آماره t	$\frac{3}{2}$	مهارت‌های اجتماعی
-۰/۱۱	-۰/۳۳	-۰/۲۲	۰/۰۰۰	۱۹۷	-۳/۹۰	۳/۷۸	توان همکاری و هم‌فکری با دیگران در حل مسائل
-۰/۱۵	-۰/۳۹	-۰/۲۷	۰/۰۰۰	۱۹۹	-۴/۴۵	۳/۷۳	شناخت روابط خویشاوندی
-۰/۱۵	-۰/۳۹	-۰/۲۷	۰/۰۰۰	۱۹۹	-۴/۴۳	۳/۷۳	توان مشارکت در جامعه
-۰/۰۲	-۰/۲۸	-۰/۱۵	۰/۰۱۹	۱۹۹	-۲/۳۵	۳/۸۴	ایجاد علاقه به والدین
۰/۰۵	-۰/۲۰	-۰/۷۵	۰/۲۵۸	۱۹۹	-۱/۱۳	۳/۹۳	توان دوستی با خلق خدا
-۰/۱۹	-۰/۴۲	-۰/۳۱	۰/۰۰۰	۱۹۹	-۵/۱۷	۳/۶۹	شناخت دوستان خوب و مراقبت در انتخاب دوست
-۰/۱۳	-۰/۳۸	-۰/۲۶	۰/۰۰۰	۱۹۸	-۴/۰۷	۳/۷۴	توان برقرار کردن ارتباط با دیگران

جدول ۲ - آزمون تی یک نمونه‌ای مهارت‌های شهروندی بعد فردی

برای مقدار تست ۴ (زیاد)							
حد پایین	حد بالا	اختلاف میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	آماره t	$\frac{3}{\sqrt{2}}$ ز	مهارت‌های فردی
-۰/۳۱	-۰/۵۹	-۰/۴۵	۰/۰۰۰	۱۹۹	-۶/۳۹	۳/۵۵	شناخت جسم و کارکرد اندام‌ها
-۰/۱۹	-۰/۴۵	-۰/۳۲	۰/۰۰۰	۱۹۸	-۴/۸۲	۳/۶۸	شناخت روش‌های حفظ سلامت جسم
-۰/۱۸	-۰/۴۳	-۰/۳۱	۰/۰۰۰	۱۹۹	-۴/۸۷	۳/۶۹	شناخت نیازهای معنوی
-۰/۳۸	-۰/۶۳	-۰/۵۱	۰/۰۰۰	۱۹۹	-۸/۲۵	۳/۴۹	آشنایی با روش‌های تأمین نیازهای معنوی
-۰/۳۷	-۰/۶۲	-۰/۵۰	۰/۰۰۰	۱۹۹	-۷/۸۸	۳/۵۰	شناخت علائق و استعدادها فردی
-۰/۲۶	-۰/۵۱	-۰/۳۸	۰/۰۰۰	۱۹۸	-۶/۰۴	۳/۶۱	شناخت عواطف خوب و بد
-۰/۵۱	-۰/۷۲	-۰/۶۲	۰/۰۰۰	۱۹۹	-۱۱/۱۴	۳/۳۸	راه‌های توسعه هیجانات خوب و کنترل عواطف
-۰/۲۸	-۰/۵۴	-۰/۴۱	۰/۰۰۰	۱۹۸	-۶/۴۱	۳/۵۸	باور به ارزشمند بودن مقام انسان
-۰/۰۱	-۰/۲۶	-۰/۱۴	۰/۰۲۷	۱۹۸	-۲/۲۲	۳/۸۶	ارزش قائل بودن برای علم و دانش
-۰/۲۲	-۰/۵۲	-۰/۳۷	۰/۰۰۰	۱۹۹	-۵/۰۸	۳/۶۲	مهارت نه گفتن به کارهای زشت

مهارت‌های
شهروندی
بعد
فردی

جدول ۳ - آزمون تی یک نمونه‌ای مهارت‌های شهروندی بعد فرهنگی

برای مقدار تست ۴ (زیاد)							
حد پایین	حد بالا	اختلاف میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	آماره t	$\frac{3}{\sqrt{2}}$ ز	مهارت‌های فرهنگی
۰/۰۵	-۰/۴۰	-۰/۱۷	۰/۱۳۲	۱۹۷	-۱/۵۱	۳/۸۲	آگاهی از نقش انسان در حفظ محیط زیست
-۰/۴۲	-۰/۷۰	-۰/۵۶	۰/۰۰۰	۱۹۸	-۷/۹۶	۳/۴۴	توان استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات
-۰/۰۸	-۰/۳۰	-۰/۱۹	۰/۰۰۰	۱۹۹	-۳/۵۹	۳/۸۱	آگاهی از زمان‌ها و مکان‌های مقدس
-۰/۴۰	-۰/۶۳	-۰/۵۲	۰/۰۰۰	۱۹۷	-۸/۸۹	۳/۴۸	درک تفاوت‌های فرهنگی
-۰/۳۵	-۰/۶۱	-۰/۴۸	۰/۰۰۰	۱۹۹	-۷/۵۱	۳/۵۲	احترام به تنوع و تکثر فرهنگی
-۰/۲۰	-۰/۴۷	-۰/۳۴	۰/۰۰۰	۱۹۹	-۵/۰۷	۳/۶۶	آگاهی از گذشته مردم ایران و تحولات تاریخی
۰/۱۵	-۰/۰۸	۰/۰۳	۰/۵۶۸	۱۹۹	۰/۵۷	۴/۰۳	آگاهی از نمادهای ملی (از جمله سرود، پرچم)
-۰/۱۹	-۰/۴۴	-۰/۳۲	۰/۰۰۰	۱۹۸	-۵/۰۲	۳/۶۸	ارج نهادن به آداب و سنن محلی، ملی و اسلامی

مهارت‌های
شهروندی
فرهنگی
به تفکیک
مهارت‌ها

مهارت‌های شهروندی مغفول در برنامه درسی... / ۹

میانگین حاصل از پاسخ‌گویی به گویه‌های مربوط به این بعد از مهارت‌های شهروندی می‌توان نتیجه گرفت که به همه مهارت‌ها کمتر از زیاد توجه شده که این اختلاف در ارتباط با تمامی این مهارت‌ها به جز «آشنایی با زندگی بنیان گذار انقلاب» معنادار بوده است که نشانگر آن است که به مؤلفه «آشنایی با زندگی بنیان گذار انقلاب» نسبت به سایر مهارت‌ها توجه مناسبی شده است.

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به تعاریف مختلفی که از جامعه مدنی و شهروندی صورت گرفت، هر جامعه‌ای با عنایت به زمینه‌های فرهنگی و ارزشی خود به شهروندان ویژه‌ای نیاز دارد تا بتواند در قالب حقوق، وظایف و مسؤولیت‌های تعیین شده در چارچوب فضای سیاسی - اجتماعی فعالیت نماید. حصول به چنین مقصودی مستلزم آن است که تدابیر و زمینه‌های لازم برای آماده سازی شهروندان فراهم گردد. اگر چه تربیت هم به صورت رسمی و هم غیررسمی انجام می‌پذیرد، ولی از آنجا که تربیت شهروندی به مقررات صریح جوامع، جهت پرورش ارزش‌های شهروندی از طریق نظام تعلیم و تربیت رسمی و غیر رسمی اشاره دارد، آماده سازی شهروندان بی گمان یکی از وظایف دولت‌ها و نظام‌های آموزش و پرورش محسوب می‌گردد.

پاسخ به پرسش پژوهشی چهارم: مهارت‌های بعداقتصادی تربیت شهروندی مغفول واقع شده در برنامه درسی دوره ابتدایی از دیدگاه معلمان و کارشناسان کدامند؟ یافته‌های آزمون تی یک نمونه‌ای درج شده در جدول شماره ۴ گواه بر رد فرض صفر در سطح خطای ۰.۰۱ در ارتباط با تمامی مهارت‌ها به استثنای مهارت «تشویق به صرفه جویی و دوری از اسراف» است با توجه به این نتیجه و میانگین حاصل از پاسخ‌گویی به گویه‌های مربوط به این بعد از مهارت‌های شهروندی می‌توان نتیجه گرفت که به همه مهارت‌ها کمتر از زیاد توجه شده که این اختلاف در ارتباط با تمامی این مهارت‌ها به جز «تشویق به صرفه جویی و دوری از اسراف» معنادار بوده که نشانگر آن است که به مؤلفه «تشویق به صرفه جویی و دوری از اسراف» نسبت به سایر مهارت‌ها توجه مناسبی شده است.

پاسخ به پرسش پژوهشی پنجم: مهارت‌های بعدسیاسی تربیت شهروندی مغفول واقع شده در برنامه درسی دوره ابتدایی از دیدگاه معلمان و کارشناسان کدامند؟ یافته‌های آزمون تی یک نمونه‌ای درج شده در جدول شماره ۵ گواه بر رد فرض صفر در سطح خطای ۰.۰۱ در ارتباط با تمامی مهارت‌ها به استثنای مهارت «آشنایی با زندگی بنیان گذار انقلاب» است با توجه به این نتیجه و

جدول ۴ - آزمون تی یک نمونه‌ای مهارت‌های شهروندی بعد اقتصادی

برای مقدار تست ۴ (زیاد)							مهارت‌های اقتصادی	مهارت‌های شهروندی بعد اقتصادی
حد پایین	حد بالا	اختلاف میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	آماره t	$\frac{t_0}{t_{\alpha/2}}$		
-۰/۲۷	-۰/۵۳	-۰/۴۰	۰/۰۰۰	۱۹۷	-۶/۱۹	۳/۵۹	آشنایی با نیازهای مادی	
-۰/۴۱	-۰/۶۷	-۰/۵۴	۰/۰۰۰	۱۹۹	-۸/۵۵	۳/۴۶	آشنایی با فرایند تولید، توزیع و مصرف	
-۰/۲۹	-۰/۵۶	-۰/۴۳	۰/۰۰۰	۱۹۹	-۶/۲۰	۳/۵۷	آشنایی با مشاغل موجد در محیط زندگی	
-۰/۰۰	-۰/۲۸	-۰/۱۴	۰/۰۴۲	۱۹۹	-۲/۰۵	۳/۸۶	تشویق به صرفه جویی دوری از اسراف	
-۰/۱۵	-۰/۴۱	-۰/۲۸	۰/۰۰۰	۱۹۹	-۴/۳۷	۳/۷۲	احترام برای کار و کوشش	

جدول ۵ - آزمون تی یک نمونه‌ای مهارت‌های شهروندی بعد سیاسی

برای مقدار تست ۴ (زیاد)							مهارت‌های سیاسی	
حد پایین	حد بالا	اختلاف میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	آماره t	تفاوت		
-۰/۳۷	-۰/۶۴	-۰/۵۱	۰/۰۰۰	۱۹۹	-۷/۳۴	۳/۴۹	شناخت حقوق فردی	مهارت‌های شهروندی بعد سیاسی مهارت‌ها
-۰/۱۹	-۰/۴۴	-۰/۳۲	۰/۰۰۰	۱۹۹	-۵/۱۱	۳/۶۸	شناخت قوانین و مقررات زندگی روزمره	
-۰/۱۸	-۰/۴۴	-۰/۳۱	۰/۰۰۰	۱۹۹	-۴/۹۵	۳/۶۹	ملزم بودن نسبت به رعایت قوانین و مقررات	
۰/۰۹	-۰/۵۶	-۰/۲۳	۰/۱۶۲	۱۹۹	-۱/۴۰	۳/۷۶	آشنایی با زندگی بنیان گذار انقلاب	
-۰/۳۰	-۰/۶۰	-۰/۴۵	۰/۰۰۰	۱۹۸	-۵/۹۰	۳/۵۵	شناخت جایگاه مقام معظم رهبری در اداره کشور	
-۰/۴۳	-۰/۷۳	-۰/۵۸	۰/۰۰۰	۱۹۹	-۷/۶۵	۳/۴۲	احترام به خدمت گزاران جامعه	
-۰/۳۳	-۰/۶۱	-۰/۴۷	۰/۰۰۰	۱۹۹	-۶/۶۰	۳/۵۳	آگاهی به ضرورت حفظ وحدت ملی	
-۰/۳۸	-۰/۶۵	-۰/۵۲	۰/۰۰۰	۱۹۹	-۷/۳۷	۳/۴۸	احترام به افراد عدالت خواه و حق طلب	
-۰/۱۹	-۰/۴۹	-۰/۳۴	۰/۰۰۰	۱۹۸	-۴/۵۰	۳/۶۶	حمایت از مسلمانان مظلوم و مردم ستمدیده	

توجه نشده است. اگرچه از دیدگاه اعضای نمونه تحقیق تقریباً تمامی مهارت‌ها در یک درجه توجه قرار دارد، اما به طور نسبی به ابعاد فردی و سیاسی در برنامه درسی دوره ابتدایی تأکید کمتر و به ابعاد فرهنگی و اجتماعی تأکید بیشتری شده است؛ این در حالی است که می‌بایست به تمامی ابعاد به یک نسبت پرداخته شود. در تحقیقات پیشین نیز نتایج پژوهش مجلل چپقلو (Mogalal chepeghlo, 2008) نشانگر این بود که مقوله‌های تربیت شهروندی به صورت متعادل و متوازن در محتوای کتب درسی توزیع نشده، اجرای برنامه‌های مکمل برنامه درسی تربیت شهروندی نیز در مدارس ابتدایی در حد قابل قبول است. همچنین نتیجه تحقیق با نتیجه تحقیق منوچهری (Manocheari, 2007) همخوانی دارد. یافته‌های پژوهش یآوری، کشتی آرای و احمدی (Ahmadi, 2013 & Yavari

آموزش رسمی از روی آگاهی و قصد به برنامه ریزی می‌پردازد و براساس نیازهای افراد در ارتباط با خود آنها و جامعه، محتوای برنامه درسی را تدوین می‌کند. بنا براین همان طور که گفته شد، آموزش رسمی درخصوص تربیت شهروندی اولویت بیشتری دارد. با این حال با توجه به تحقیقات داخلی صورت گرفته باید اذعان داشت که متأسفانه رویکرد تربیت شهروندی غالب در نظام آموزشی کشور به گونه‌ای بوده است که در عمل به مؤلفه‌های تربیت شهروندی توجه همه جانبه و لازم نشده و ضعف برنامه‌های درسی فعلی از لحاظ توان ایجاد مهارت‌های تربیت شهروندی در ابعاد فردی، فرهنگی و به خصوص بعد سیاسی احساس می‌شود. نتایج تحقیق حاضر نیز نشان داد که از دیدگاه شرکت کنندگان در پژوهش در برنامه‌های درسی دوره ابتدایی به هیچ کدام از ابعاد شهروندی در حد زیاد

منابع

- Ameli, S. R. (2001). Interaction Of Globalization, Citizenship, & Religion. A social science. No18, pp 167-200.
- Aghazade A.(2006). Principles and rules governing the process of citizenship education and examining the evolution and characteristics of such education in Japan. J Educ Innov. . Vol [5], No 17 ,pp7-15. [Persian]
- Collado, M.C and Atxurra, R.I.,(2006). Democratic citizenship in textbooks in Spanish primary curriculum. Curriculum studies, vol[38],No 2,pp 205-228.
- Fathi Vajargah, K.,Chokadeh, S.(1998). Citizenship education in schools. Publications IeeJ.
- Johwn I., Patrick, H. (2007). Continuing challenges citizenship education-educate Torsion a free society must streets bath the rights and the respond sibilates of citizenship.
- Hammett, D., Staeheli, L. A. (2011). Respect and responsibility:Teaching citizenship in South African high schools. International ,Journal of Educational Development. Vol [31], No 3 ,pp 269- 276
- Hosseini Mehr.A., Saif Naraqı M., Naderi A.,shrytmdary A.,(2011). Civic skills required by students in the academic middle school curriculum. Journal of Leadership and Educational Administration. No8 ,pp45-65. [Persia]
- Jamali Taze Kand, M.,Talebzadeh Nobarian,M.,Abolghasemi, M.,(2013).Analyzing the Status of Citizenship Education Components in Social Science Curriculum Content of Secondary School. . Vol [10], No10 ,pp1-19. [Persian]
- Kaveh, M. H., Darabi, F., Nazari, M., & Tabatabaei, S. H. (2011). Citizanship in schools. A Study Based On The Theory Of reasoned Action. Educational innovations. Vol [5], No17 ,pp 857-865. [persian].
- Lotfabadi., H. (2006). National & Global citizenship Education with Strengthening Students'
- Keshtiara (, نیز نشان داد که متأسفانه رویکرد تربیت شهروندی غالب در نظام آموزش متوسطه فعلی، رویکرد منفعل بوده و در عمل به تمام مؤلفه‌های تربیت شهروندی دانش‌آموزان متوسطه، توجه همه جانبه و لازم نشده است . بنابراین این مسأله تنها مربوط به دوره ابتدایی نبوده، بلکه در دوره‌های بالاتر نیز این نقص جبران نشده است. از دیگر نتایج تحقیق حاضر می‌توان به این نکته اشاره نمود که در محتوای برنامه درسی دوره ابتدایی به شاخص‌های مربوط به مؤلفه‌های تحقیق نیز به صورت نامتوازن پرداخته شده است به بعضی از شاخص‌ها توجه ویژه و به برخی دیگر کمتر توجه شده است به عنوان مثال به ایجاد علاقه به والدین ،توان دوستی با خلق خدا، ارزش قائل بودن برای علم و دانش، آگاهی از نقش انسان در حفظ محیط زیست، آگاهی از نمادهای ملی (از جمله سرود، پرچم)، تشویق به صرفه جویی دوری از اسراف، آشنایی با زندگی بنیان گذار انقلاب توجه بیشتر و به شناخت روابط خویشاوندی و توان مشارکت در جامعه، راه‌های توسعه هیجانان خوب و کنترل عواطف، توان استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات در سطح مقدماتی، آشنایی با فرایند تولید، توزیع و مصرف برخی کالاها، احترام به خدمت گزاران جامعه، احترام به افراد عدالت خواه و حق طلب و شناخت حقوق فردی کمتر پرداخته شده است. البته این مسأله خاص دوره ابتدایی ایران نیست نتایج تحقیق جمالی تازه کند، طالب زاده نوبریان، ابوالقاسمی (Jamali Taze kand, Talebzadeh) (Nobarian, Abolghasemi,2013) نیز نشان داده است که در کتاب‌های درسی علوم اجتماعی دوره متوسطه نیز به مهارت‌های شهروندی و شاخص‌های مربوط به مؤلفه‌های آنها به صورت نامتوازن پرداخته شده است. از آنجا که شاخص‌های مربوط به ابعاد تربیت شهروندی از اهداف تفصیلی برنامه درسی دوره ابتدایی استخراج شده بود، نتیجه تحقیق حاضر نشانگر آن است که محتوای برنامه درسی فعلی دوره ابتدایی ایران تا تحقق اهداف شهروندی مطلوب سند فاصله دارد، لذا در بازنگری و اصلاح محتوای برنامه‌ها در نظر گرفتن نتیجه تحقیق حاضر پیشنهاد این پژوهش است.

modernity and globalization. Some comments on the Mexican case. Vol [20]. No2, pp3180-3184 .

Sabaghi N, Sadatmand Z.(2013).Effectiveness Rate of the Components of Citizenship Values in the Primary School Curriculum . Journal OF Research in Curriculum Planning, Vol 10. No 10, (continus 37), 155-166 .

Share pour M,(2007). Sociology of Education. Press Samt.

Taze kand, Talabzadeh Nobarian, Abolghasemi.(2013).Analyzing the Status of Citizenship Education Components in Social Science Curriculum Content of Secondary School. Journal OF Research in Curriculum Planning. Vol 10. No 10, (continus 37),1-19.

Talebzadeh, N. m., abolghasemi, M., & jamali, T. M. (2012). The Role Of The social Sciences Curriculum In Citizenship Skills. Learning strategies. 5.(۳)

Yavari, Z., Keshtiaray N., & Ahmadi, Gh. (2013). Develop Goals With An Emphasis On Citizenship Education Curriculum In High School. A new Approach Management Education. 1.

Xu,R. (2009). A survey on the democratic qualities of high school students and the schooling for democracy.Educ china.Vo[4], No1.pp49-110.

Identity & value System. Educational innovations. Vol[5]. No17.pp11-44. [persian] .

Mohseni., R.A. (2010). Analysis of citizens' rights. Journal of Political Studies. . Vol[3]. No10.pp11-44. [persian]

Manouchehri, A. (2007). Comparison Of Content Primary School Textbooks With The Characteristics Of A Global Citizen. MA thesis,faculty of Educational sciences. Alzhara university[Persian]

Manouchehri, A., & Nehati. H. S. (2006). Introduction To Political philosophy Of habermas's Theory Of Civic Dialogue. A social science. No29.pp1-28. [persian] .

Mojalal, CH., M. (2008). The Analysis Of Primary school Education Curriculum Implemented In Iran After Citizenship Education. Educational research branch Brojerd. Vol[5], No17.pp11-44. [persian].

Mohmdjany,F.,Sadatmand, Z., Keshtiaray. N. (2013). A content analysis of primary school textbooks based on the components of global education. Journal of Teaching and Learning. No2.pp52-68. [persian].

Nikolakaki,Maria.(2008). Between Deliberative & critical Citizenship Education : Reflections on Theory & Praxies in ROSS,a & CUNNINGHAM,P(ed) Reflecting on Identities: Research, Practice & Innovation .London CiCe,pp 227-234 .

Parker, B. (2000) .citizenship, contingency and countryside. Rights,culture, Land and theEnvironment. London and New York; Routledge.

Rivelli, S. (2010). Citizenship education at high school A comparative study between Bolzano and Padova (Italy). Free University of Bolzano-Bozen- Faculty of education, Viale Ratisbona 16, Bressanone 39042. Procedia social and Behavioral sciences. Vol [2],pp 4200-4207.

Solis, H. A. (2010) .Education for global citizenship: the role of universities in the maintenance of civilization in the context of late